

- літології / В. М. Якушик. – 2 вид., випр. і доповн. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 66 с.
4. Якушик В. М. Проблемы теории революционно-демократического государства : учеб. пособие / В. М. Якушик. – К. : УМК ВО, 1991. – 169 с.
  5. Chin-Lung Chang. A measure of national power [Electronic resource]. / Chang Chin-Lung. – Mode of access: <http://www.analytickecentrum.cz/upload/soubor/original/measure-power.pdf>. – Title from the screen.
  6. Guo-hua Ou-yang. The comparison model of the comprehensive national strength under the globalization / Guo-hua Ou-yang // International journal of business and management / Ou-yang Guo-hua. – 2006. – No 3. – Vol. 1. – P. 70–85.
  7. Hard power, soft power and the future of transatlantic relations / [Edited] by Thomas L. Ilgen. – Burlington : Ashgate Publishing Company, 2006. – 207 p.
  8. Human Development Reports. – United Nations Development Programme [Electronic resource]. – Mode of access: <http://hdr.undp.org/en>. – Title from the screen.
  9. Kegley Ch. World politics: Trends and transformation / Ch. Kegley, E. Wittkopf – 10th instructor's edition. – Belmont : Wadsworth Publishing Company, 2006. – 688 p.
  10. Mingst K. Essentials of international relations / K. Mingst. – 4th edition. – N. Y. : W. W. Norton & Company, 2008. – 368 p.
  11. The Failed States Index 2013. – The Fund for Peace [Electronic resource]. – Mode of access: <http://ffp.statesindex.org/rankings-2013-sortable>. – Title from the screen.
  12. The Happy Planet Index (HPI) is the leading global measure of sustainable well-being. – Happy Planet Index [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.happyplanetindex.org/about>. – Title from the screen.
  13. Waltz K. Man, the state and war: a theoretical analysis / K. Waltz. – 2nd edition. – N. Y. : Columbia University Press, 2001. – 263 p.

Ye. Pyrogovska, V. Yakushik

TYOLOGY OF STATES ON THE BASIS OF THEIR POWER

The article presents some conceptual approaches to a multi-aspect classification of states on the basis of their power.

Keywords: state, power, typology.

Матеріал надійшов 22.03.2014

УДК [316.46.058.4:316.462]

Гомза І. А.

МУЛЬТИСЕКТОРАЛЬНА КЛАСИФІКАЦІЯ АВТОРИТАРНИХ РЕЖИМІВ

У статті представлено мультисекторальну класифікацію авторитарних режимів, яка має три переваги відносно наявних класифікацій: реалістичність, методологічна простота та універсальність.

Ключові слова: авторитаризм, типологія, військовий режим, однопартійний режим, неопатримоніалізм.

Вступ

Авторитаризм є одним з найуживаніших понять політичної науки. Поряд з тоталітаризмом і демократією він формує класичну тріаду політичних режимів. Звичне визначення авторитаризму відсилає до формули Х. Лінца, котрий уперше описав авторитаризм як режим «обме-

женого політичного плюралізму, без чіткої та всепосягальної ідеології, з низьким рівнем соціальної мобілізації та лідером, який керує країною у слабозначених, а тим не менше наявних [інституційних] рамках» [19, с. 160]. Активний вжиток поняття, запровадженого в розпал «холодної війни» для розмежування гітле-

рівського і сталінського тоталітаризму та інших репресивних режимів, призвів до його евристичної девальвації: протягом 1945–2014 рр. більшість існуючих режимів класифікувалися як авторитарні, незважаючи на суттєві відмінності. Інакше кажучи, описовий потенціал поняття авторитаризм досить низький: назвати певний режим авторитарним не означає повідомити щось суттєве про його політичні інституції, характер взаємодії з суспільством, мету цієї взаємодії тощо.

Ця проблема вирішується класифікацією авторитаризму, тобто поділом ідеального типу на низку аналітично корисних категорій. Така стратегія, однак, має один серйозний недолік, адже дослідники схильні створювати оригінальні класифікації авторитаризму. Масштаб проблеми ілюструє ситуація в пострадянській науці, де співіснують класифікації В. Якушика [6] – поділ на 1) революційний авторитаризм та 2) реакційний авторитаризм; А. Громика [3] – 3) преторіанські режими, 4) демократичний цезаризм, 5) демократичний авторитаризм; К. Гаджиева [1] – 5а) традиційна монархія, 6а) цивільний, 7а) військово-політичний, 8) модернізаційний авторитаризм; Ю. Сумбатяна [5] – 9) правоавторитарні та 10) лівоавторитарні режими; В. Горбатенка [2] – 11) олігархія; 5b) монархія; 12) диктатура, 13) військові хунти; 14) окремі конституційні форми; Ю. Лейбо [4, с. 147–149] – 7b) військово-диктаторський; 15) особистої влади; 16) конституційно-авторитарний; 17) клерикальний режими. Питання про співвідношення між типами авторитаризму ускладнюється, коли додати класифікації західних учених: С. Хантінгтона [16] – 7с) військовий, 18а) одноосібний, 19а) однопартійний, 20) расова олігархія; Б. Геддес [13] – 7d) військовий, 18b) одноосібний, 19b) однопартійний; Е. Франц і Н. Езров [11] – 7е) військовий, 18с) одноосібний, 19с) однопартійний, 5с) монархічний; Х. Чейбу-ба, Дж. Ганді та Й. Фріланда [10] – 7f) військовий, 6b) цивільний, 5d) монархічний; М. Вamana, А. Гаденіуса і Й. Теореля [23] – 7g) військовий, 21) безпартійний, 19d) однопартійний, 22) багатопартійний, 5e) монархічний; Ш. Кайліца [17] – 18d) особистий, 7h) військовий, 19e) однопартійний, 23) комуністична ідеократія, 24) електоральний авторитаризм.

З наведеного переліку видно, що існує 24 таксони в класифікаціях авторитаризму; деякі відносно чітко корелюють між собою (відображено літерами), інші – унікальні для кожного автора. Отже, науково-методологічна проблема постає достатньо чітко: задля уможливлення компаративних студій термінологію авторитар-

ної таксономії варто звільнити від численних авторських деномінацій, тобто *необхідно уніфікувати класифікації авторитарних режимів і сформувані чіткий і евристично корисний набір таксонів*. Ця стаття пропонує мультисекторальну класифікацію як можливий варіант вирішення проблеми.

Інституційні та позаінституційні критерії класифікації

Визначення авторитаризму, яке використовується в цій статті, базується на розрізненні гетерономії та автономії Г. Кельзена [18]. Автономія – це ситуація, за якої група людей самостійно приймає закони, котрі надалі впливатимуть на її долю, а суб'єкт і об'єкт законів не розрізняються. Гетерономія – це ситуація, коли одна група людей приймає закони, які визначатимуть долю іншої групи, і ця друга група не має жодної можливості вплинути на характер рішення або не підкоряться йому.

Принцип автономії закладає вододіл між демократією та авторитаризмом: за демократії населення має можливість впливати на суть законів, особи правителів і політичний процес. Формально автономія забезпечується через механізм виборів; вона стає реальною, коли право вибору мають найширші категорії населення – не обмежені статтю, расою, достатком тощо, тобто у випадку, коли щонайбільше коло мешканців держави перебуває у стані автономії. У випадку, коли приналежність до групи, що перебуває у стані автономії, обмежено вибірковими факторами, доцільно вживати поняття «селекторат» [9, с. 42] – група обраних, що має привілей автономії, тоді як широкі верстви населення перебувають у стані гетерономії відносно неї. Прикладами селекторату можуть бути офіцери, які, погрожуючи переворотом, змушують президента до певних політичних кроків; клірики, що тиснуть на правителя, погрожуючи йому Божою карою; група тиску, що проштовхує потрібні закони; партійні функціонери, які обирають людину, що стане главою держави. Вплив селекторату на політичний процес наявний у всіх політичних режимах, але у випадку, коли цей вплив є регулярним і вирішальним, – режим вважатиметься авторитарним.

С.-Е. Скаанінг визначив політичний режим як «формально інституціоналізовані та неформальні правила, що регулюють відносини між правителями й підлеглими» [21, с. 22]. Відповідно, авторитарні режими можна класифікувати або з огляду на їхні управлінські інституції, або на певні позаінституційні характеристики на

кшталт ідеології, цінностей, принципів. Але, оскільки в результаті вплив на політичний процес мають як інституційний, так і неформальний сектори, найбільш повна класифікація повинна поєднувати обидві складові. Саме цей підхід лежить в основі мультисекторальної класифікації авторитарних режимів.

Інституційний критерій класифікації дозволяє чітко зрозуміти характер селекторату, тобто дати відповідь на запитання «яка група здійснює управління?». По-перше, селекторат можуть представляти військові, що силою захопили політичну владу. Наприклад, у Перу в 1968 р. офіцери влаштували переворот і розгорнули програму т. зв. Військової Революції. Програму запланували офіцери, вони і взяли на себе відповідальність за її реалізацію, сформувавши уряд на чолі з генералом Х. Веласко, котрий заборонив усі політичні партії, наказавши почекати, допоки його проект буде втілено в життя. Цей приклад ілюструє особливості військового селекторату: військові, на відміну від усіх інших соціальних груп, мають зброю і вміють нею користуватися, а відтак у випадку, коли вони перетворюються на політичних акторів, то перебувають у стані відносної автономії від суспільства.

По-друге, селекторат можуть представляти члени єдиної партії, котра контролює політичну владу. Інші політичні партії можуть бути офіційно заборонені (напр., Бенін за часів домінування Партії Народної Революції) чи існувати й брати участь у політичній боротьбі, однак політичні рішення залежать виключно від правлячої партії. Малайзія, де від 1965 р. партія *Barisan Nasional* регулярно перемагає на виборах завдяки використанню адміністративного ресурсу, виборчим маніпуляціям і тиску на конкурентів, ілюструє другий випадок. Населення Малайзії перебуває у стані гетерономії відносно представників *Barisan Nasional*, адже не може конвенційним шляхом усунути партію від влади і майже не має важелів впливу на членів партії.

По-третє, перебувати у стані автономії й управляти політичним процесом може одноосібний диктатор. У Туркменістані С. Ніязов самостійно вирішував, які люди займатимуть урядові посади, і формувал державну політику в усіх сферах. С. Ніязов посів ключове місце в політичній системі Туркменістану, користуючись особистими факторами, і надалі продовжував управляти нею, прив'язуючи прихильників не до програми реформ чи ідеології, а до власної особи. Отже, приналежність до селекторату визначалася особистими зв'язками та особистою відданістю «найбільшому босу», а тому

такий тип авторитаризму називається одноосібним. Що, власне, не означає обов'язкової відсутності партій або інших інституцій – вони можуть існувати, не відіграючи значної ролі в державній політиці, політичних кар'єрах членів селекторату, зв'язку між режимом і населенням.

Методологічна простота визначення селекторату дала поштовх формуванню першого покоління класифікацій авторитаризму (табл. 1). Військовий, однопартійний і одноосібний авторитаризм описав С. Хантінгтон [16, с. 110–113]. Також він виділив авторитаризм «расової олігархії» – режим, за якого селекторат обмежений расовими характеристиками (на кшталт ПАР і Намібії). Ці режими зникли невдовзі після публікації книги С. Хантінгтона, тож використовувати цей тип стало недоцільно. Б. Геддес, застосувавши таку ж класифікацію, порівняла перспективи виживання і характер падіння кожного з типів, довівши наявність спільних тенденцій для військового (існують приблизно 8,5 років), одноосібного (15 років) та однопартійного авторитаризму (22 роки) [13, с. 137]. Евристичні здобутки класифікації першого покоління призвели до того, що тричленна класифікація авторитаризму на основі панівного селекторату авторитарних режимів стала домінантною в порівняльних студіях. Цим пояснюється і той факт, що з 24 наведених вище авторитарних таксонів найчастіше повторюваними є «військовий», «однопартійний», «одноосібний».

Деякі режими, втім, не знаходять свого місця в цій класифікації: населення неконституційних монархій Саудівської Аравії чи Бахреїну перебуває у стані гетерономії, але селекторат не формується ані з військових, ні партійних кар'єристів, ані з аколів диктатора. Досліджуючи такі монархії, М. Херб сформулював теорію родинного династизму [14]. Згідно з М. Хербом, монархії арабського світу є стабільними авторитарними режимами, адже в цих країнах править не окремий монарх, а монарша родина – династія. Наприклад, у Кувейті брати еміра є міністрами, племінники – військовими радниками, а далекі родичі – намісниками в регіонах. Родинний династизм передбачає, що влада належить не окремій особі, яка користується нею за власним бажанням, а родині, котра керує країною як спільним підприємством. На противагу середньовічним монархіям Європи та Азії, де влада монарха була персоналізованою, характер влади за родинного династизму є деперсоналізованим. Саме тому подібні монархії не можна зараховувати до одноосібних авторитарних режимів.

У таблиці 1 наведено таксони другого покоління класифікацій авторитаризму, які врахували необхідність введення монархії як четвертого типу авторитаризму. Утім, друге покоління відрізнялося від першого не так додаванням нового типу, як зміною критерію класифікації: попри тяглість деномінацій, друге покоління класифікувало авторитарні режими за природою селекторату. Тобто теоретиків почало цікавити не «яка група здійснює управління?», а «яким чином формується група, що здійснює управління?». Ця зміна достатньо важлива, адже базовим критерієм розрізнення типів авторитаризму за такого формування виступають інституційні відмінності між різними формами здобуття політичної влади. Х. Чейбуб, Дж. Ганді та Й. Фріланд сформулювали чітку секвенцію: коли влада передається у спадок від одного представника родини іншому – це монархічний авторитаризм; коли до влади приходять особа, що була до перевороту професійним військовим, – це військовий режим; якщо режим не відповідає жодному з двох правил – це цивільний авторитаризм [10]. Кожен з типів режиму послуговується певною інституцією для розподілу благ серед прихильників і вербування нових союзників: за монархічного авторитаризму з такою метою використовується монарший двір, за військового – армія, за цивільного – новостворені інституції, котрі зазвичай набувають форми політичних партій [12]. Ці інституції дозволяють оновлення селекторату, а тому є вагомим фактором тривалого існування режиму.

М. Ваман, А. Гаденіус і Й. Теорель найбільш чітко описали інституційний критерій розрізнення режимів, сформулювавши його таким чином: «базуючись на яких інституціях політичні еліти регулюють політичні процеси» [23, с. 21], тобто їх цікавить не природа селекторату, а *інституційні механізми домінування селекторату*. Вони додали до класичних типів (табл. 1) безпартійний, однопартійний і багатопартійний авторитаризм – залежно від інституції, що уможливує автономію селекторату.

Головна чеснота класифікації Вамана – Гаденіуса – Теореля – вища описово-аналітична точність. Наприклад, режими Брежнєва та Путіна у класифікації Х. Чейбуба, Дж. Ганді та Й. Фріланда кодуються як «цивільні», адже в обох випадках селекторат формувався на основі цивільних неспадкових принципів. Але схожість принципів формування селекторату приховує низку важливих відмінностей у стратегіях рекрутування прихильників і взаємодії з супротивниками. Натомість для Вамана – Гаденіуса – Теореля

режим Л. Брежнєва кодується як «однопартійний авторитаризм», а режим В. Путіна як «багатопартійний авторитаризм», що уможливує плідний компаративізм.

Однак навіть найдовершеніші інституційно орієнтовані класифікації авторитаризму хибують на серйозні методологічні проблеми. Ідентифікація інституції, котра здобуває й утримує владу, створює сузір'я режимів, штучно об'єднаних за зовнішніми ознаками. Наприклад, в Іспанії у 1936 р. генерал Ф. Франко організував військовий путч, який переріс у Громадянську війну. Вона завершилася у 1939 р. перемогою Ф. Франко, який очолив державу, а ключові позиції в його уряді зайняли військові. Отже, режим Ф. Франко можна класифікувати як військовий. У 1958 р. фельдмаршал Таїланду Сарит Танарат здійснив військовий переворот і сформував уряд з підлеглих офіцерів. Попри приналежність до одного типу, внутрішня політика цих військових режимів була протилежною: режим Ф. Франко, намагаючись середньовічними ідеалами, намагався відродити в Іспанії традиційну аграрно-ремісничу економіку; натомість у Таїланді офіцери створили сучасний промисловий комплекс, гарантувавши щорічний приріст ВВП на рівні 7,2 %. В Іспанії за всі 30 років правління Ф. Франко жертвами репресій стали кілька сотень людей, натомість у Таїланді координовані дії поліції, армії та секретних служб знищили тисячі противників С. Танарата. Сама тільки спільна військова природа селекторату не дозволяє адекватно порівняти особливості політичного процесу в Іспанії й Таїланді.

Важливий вплив на політичний процес і характеристику режиму мають позаінституційні фактори, а саме – цінності селекторату, мета режиму, рішучість при її втіленні. Розуміння важливості врахування цих факторів при класифікації авторитарних режимів є спільним для представників третього покоління. П. Брукер [8, с. 14] і Р. Снайдер [22, с. 227] припускають, що питання (1) «хто керує?» при авторитарному режимі повинно доповнюватися питаннями (2) «як управляє?» і (3) «з якою метою управляє?» селекторат. Розробляючи теоретичні питання, жоден з авторів не запропонував класифікації авторитарних режимів. Натомість Ш. Кайліц, ґрунтуючись на позаінституційному характері легітимації, притаманному авторитарному режиму [17, с. 40], запропонував розрізняти однопартійні режими, які легітимують своє управління за допомогою інституту партії, та ідеократії (комуністичні, фашистські та ісламістські), котрі здобувають легітимність через ідеологію.

Відтак, у своїй класифікації Ш. Кайліц поєднав інституційний та позаінституційний принципи класифікації. Проте його результат не видається переконливим: він вважає, що однопартійні режими на кшталт А. Секу Туре (Гвінея) здобували легітимність виключно через інституційні структури, натомість ідеократії на кшталт режиму Е. Ходжі були легітимними виключно завдяки ідеології. Насправді ж режим А. Секу Туре мав офіційну ідеологію «африканського соціалізму» [20], а структури Албанської Партії Праці відігравали важливу роль в існуванні режиму Е. Ходжі [7], тобто розрізнення ідеократії та однопартійного авторитаризму нечітке.

Мультисекторальна класифікація

Мультисекторальна класифікація авторитарних режимів (табл. 2) враховує зауваження теоретиків третього покоління, сполучаючи інституційні та позаінституційні ознаки режиму в уніфікованій системі. Позаінституційні характеристики режиму є факторами реляційними: вони показують особливості взаємодії селекторату з суспільством під впливом притаманних йому групових цінностей. Реляційні фактори поділено на два блоки: характер панування селекторату і телеологія панування селекторату (які дозволяють зрозуміти, «як панує?» і «для чого панує?» селекторат відповідно). У поєднанні з інституційними характеристиками, визначеними за класифікацією Вamana – Гаденіуса – Тео-реля, мультисекторальна класифікація дає змогу комплексно охарактеризувати кожен окремих авторитарний режим.

Кожен авторитарний режим існує, допоки його селекторат перебуває у стані автономії відносно інших соціальних груп. Ефективність і тривалість автономії залежить від консолідації селекторату: вищий рівень консолідації прямо корелює зі збільшенням шансів на консервацію автономії. Консолідація селекторату і його панування уможливорюються різноманітними **інституціями** – армійською хунтою (Туреччина в 1980–1983 рр.), партією (В'єтнам з 1976 р.), монаршим двором (сучасний Оман). Можлива також специфічна стратегія, коли консолідація селекторату здійснюється без інституціоналізації – за рахунок лояльності селекторату до диктатора (Заїр у часи Мобуту Сесе Секо). Відповідно, з огляду на інституційні фактори існує 1) *військовий*, 2) *одно-*, 3) *багатопартійний*, 4) *монархічний* і 5) *безпартійний* авторитаризм. Класифікуючи, варто враховувати лише реальну роль інституцій: якщо військові регулюють

політичний процес не за допомогою хунти, а за допомогою політичної партії (напр., Того, 1967–2005 рр.), тобто селекторат консолідується за допомогою партійних інституцій, цей режим варто кодувати як однопартійний, а не військовий. І навпаки, якщо партія існує лише номінально, не відіграючи ролі в забезпеченні автономії селекторату (як, наприклад, Партія Гаїтянської Єдності за доби Ф. Дювальє), такий режим не повинен вважатися однопартійним.

Другим кроком класифікації авторитарного режиму є визначення **характеру панування селекторату**. Панування здійснюється через розподіл матеріальних благ або ідеологічно-символічну легітимацію, жорсткі репресії або м'яку кооптацію, масову мобілізацію прихильників серед широких верств населення або мінімізацію політичної участі народу. Найважливіша відмінність характеру панування полягає в рівні персоналізації режиму.

З одного боку, режим може бути слабкоперсоналізованим. Організувавши у 1988 р. військовий переворот у Бірмі, генерал Со Маунг сформував Державну Раду Миру й Розвитку (ДРМР), котра об'єднувала більше десятка офіцерів, які колективно керували Бірмою. У 1992 р. члени хунти визнали ініціатора перевороту Со Маунга недієздатним і відсторонили його від політичної діяльності. Така перестановка стала можливою внаслідок слабкої персоналізації режиму ДРМР. Ми визначаємо слабкоперсоналізовані режими як *корпоративні*, оскільки ухвалення політичних рішень залежить від групових корпоративних, що представляють селекторат. Інакше кажучи, у корпоративних режимах авторитарний лідер повинен консультиватися з селекторальними корпораціями – товаришами-офіцерами (Бірма), або державними службовцями (Таїланд) [15, с. 55], або робітничими профспілками (Аргентина Х. Перона). Рекрутування до селекторату відбувається відповідно до корпоративних правил, створених селекторатом, а політична кар'єра члена селекторату залежить від його відповідності селекторальному етосу.

З другого боку, режим може бути надзвичайно персоналізованим. У 1969 р. М. Каддафі був одним з учасників заклоту «Вільних Офіцерів», що повалив владу короля Ідріса в Лівії. Військові створили Революційно-Командний Комітет (РКК), колегіальний орган управління, але М. Каддафі поступово сконцентрував у своїх руках усі важелі впливу і розпустив РКК у 1977 р. Попри революційно-популістську ідеологію, М. Каддафі одноосібно приймав політичні рішення, забезпечуючи слухняність або дистрибуцією

матеріальних благ серед прихильників або репресіями проти незгідних. Занадто персоналізовані режими є *неопатримоніальними*, оскільки селекторат перетворюється на мережу клієнтів, що служать диктатору в обмін на роздавання ресурсів. На противагу корпоративним режимам, неопатримоніальний селекторат не є актором ухвалення політичних рішень, адже диктатор контролює селекторальний відбір, надаючи доступ до політичних посад лише відданим особам. Зазвичай членами селекторату стають родичі, представники тієї ж етнічної групи, що й диктатор, або вправні інтригани й прислужники.

Кожен тип авторитаризму, визначений за інституційною шкалою, може бути або неопатримоніальним, або корпоративним. Саме характер панування закладає відмінності між режимами, які за інституційними ознаками належать до одного типу: є військові корпоративні режими (Греція «чорних полковників») і військові неопатримоніальні режими (Уганда І. Аміна), однопартійні корпоративні (КНР після Ден Сяопіна) і однопартійні неопатримоніальні (Туніс Х. Бургіба) тощо. Існує тенденція, що безпартійні режими зазвичай бувають неопатримоніальними, проте її природа пояснюється тим, що за відсутності політичних інституцій селекторат створюється і консолідується завдяки неопатримоніальному характеру панування.

Неопатримоніальний характер панування призводить до розмежування селекторату – групи обраних, які з ласки диктатора користуються матеріальними й символічними благами, – і населення у стані гетерономії, котре повинно перманентно постачати ресурси без прав політичної участі. Натомість корпоративні режими відрізняються своїм ставленням до політичної участі населення. Існують *популістські корпоративні режими* (Бразилія Ж. Варгаса, Буркіна-Фасо Т. Санкари), які вважають політичну мобілізацію населення необхідним елементом політичної програми. Мобілізація досягається за допомогою розгалужених партійних структур, ідеології, соціальних програм тощо. *Деполітизаційні корпоративні режими* (Чилі А. Піночета) навпаки прагнуть мінімізувати політичну участь населення.

Поряд з інституцією панування та характером панування важливу роль у специфіці авторитарного режиму відіграє **телеологія панування** – мета, якої прагне досягти селекторат, встановлюючи авторитарний режим і підтримуючи його існування. Класифікуючи режими за телеологією, необхідно пам'ятати, що частина авторитарних режимів є *ателеологічними*,

тобто селекторат перебуває при владі виключно задля акумуляції матеріальних благ. Ателеологічність зазвичай притаманна неопатримоніальному характеру панування. Утім, значна частина авторитарних режимів була телеологічною, адже диктатори здобували владу з певною метою, задля якої мобілізували населення або деполітизували його, застосовували репресії або кооптацію. При цьому існує розрив між наявним станом речей і баченням того, як мусило б існувати і розвиватися певне суспільство. Отже, телеологія є компонентом ціннісного багажу селекторату, котрий здобуває автономію та намагається моделювати суспільство відповідно до цього багажу.

Селекторат може негативно оцінювати соціальну динаміку розвитку, ідеалізуючи традиційні економіку, політичну систему, соціальну структуру суспільства. Відповідно, він намагається загальмувати процеси модернізації, встановлюючи *традиціоналістський* авторитарний режим. Безпартійний корпоративний режим А. Салазара в Португалії та військовий корпоративний режим Ф. Франко в Іспанії були яскравими представниками цього типу. Після їхнього падіння певний час здавалося, що традиціоналістський авторитаризм став надто архаїчним, тож він зник з більшості класифікацій. Але прихід до влади традиціоналістів у Судані й Афганістані, загроза повторення такого сценарію в Уганді та Пакистані, а також традиціоналізація політичних режимів у Таїланді та Росії роблять цей тип знову актуальним інструментом дослідження.

З другого боку, селекторат може незадовільно оцінювати стан економічного і соціального розвитку, вважаючи його за такий, що не досягає бажаної висоти. Зазвичай цей розрив означає відсутність або неефективність національної промисловості, відсутність або нестачу інфраструктури, невідповідність соціальних програм потребам суспільства і т. ін. Відповідно, мотивований груповими цінностями селекторат прагнучиме інтенсифікувати модернізаційні процеси. Оскільки причини відставання мають соціально-економічну природу, то і їхнє подолання є соціально-економічним: режими Сухарто в Індонезії та Мао Цзедун в КНР обидва мали за мету побудувати промисловий комплекс, відрізняючись лише в економічній моделі, котра б сприяла цій меті (ринкова або планова економіка). З огляду на це, окрім *традиціоналістського* авторитаризму, за телеологією варто розрізняти *ринково-модернізаційні* та *планово-модернізаційні* авторитарні режими.

У підсумку проілюструємо методику визначення типу авторитаризму за мультисекторальною класифікацією.

Х. Веласко (Перу): *військовий корпоративний популістський планово-модернізаційний режим*;

Ф. Франко (Іспанія): *військовий корпоративний деполітизований традиціоналістський режим*;

Сов Муанг (Бірма): *військовий корпоративний деполітизований ателеологічний режим*;

І. Амін (Уганда): *військовий неопатримоніальний ателеологічний режим*.

Запропонована мультисекторальна класифікація авторитарних режимів має низку переваг відносно класифікацій, що існують у вітчизняній і світовій науці: 1) вона *реалістичніша*, адже описує авторитарні режими не як абстрактні ідеальні типи, а надає чіткі характеристики соціальних і політичних процесів, притаманних кожному таксону; 2) вона *методологічно проста*, бо дозволяє характеризувати авторитарні режими, відповідаючи на три питання щодо інституції, характеру та телеології панування селекторату; 3) вона *універсальна*, адже дає змогу охарактеризувати більшість авторитарних режимів протягом 1945–2014 рр.

Таблиця 1. Найбільш вживані класифікації авторитаризму

1 ПОКОЛІННЯ		2 ПОКОЛІННЯ			3 ПОКОЛІННЯ
С. Хантінгтон	Б. Геддес	Е. Франц і Н. Езров	Х. Чейбу, Дж. Ганді та Й. Фріланд	М. Ваман, А. Гаденіус і Й. Теорель	Ш. Кайліц
Військовий	Військовий	Військовий	Військовий	Військовий	Військовий
Однопартійний	Однопартійний	Однопартійний	Цивільний	Безпартійний	Ідеократія
				Однопартійний	Однопартійний
				Багатопартійний	Електоральний
Особистий	Одноосібний	Одноосібний	—	—	Особистий
Расова олігархія	—	Монархічний	Монархічний	Монархічний	Монархічний

Таблиця 2. Мультисекторальна класифікація авторитарних режимів

1. Інституція панування селекторату					Хто панує?
Військовий	Безпартійний	Однопартійний	Багатопартійний	Монархічний	
2. Характер панування селекторату					Як панує?
Неопатримоніальний			Корпоративний		
			Деполітизований	Популістський	
3. Телеологія панування селекторату					Для чого панує?
Відсутня		Традиціоналізм		Модернізація	
				Ринкова	Планова

Список літератури

- Гаджиев К. С. Введение в политическую науку / К. С. Гаджиев. – М. : Логос, 1997. – 540 с.
- Горбатенко В. П. Стратегія модернізації суспільств / В. П. Горбатенко. – К. : Видавничий центр «Академія», 1999. – 237 с.
- Громько А. Л. Политические режимы / А. Л. Громько. – М. : ТОО «Интел Тех», 1994. – 78 с.
- Конституционное право зарубежных стран ; [под общ. ред. М. В. Баглая, Ю. И. Лейбо и Л. М. Энтина]. – М. : Норма, 2004. – 832 с.
- Сумбатян Ю. Г. Политические режимы в современном мире: сравнительный анализ / Ю. Г. Сумбатян. – М. : Рос. ун-т дружбы народов, 1999. – 120 с.
- Якушик В. М. Государство переходного типа / В. М. Якушик. – К. : Лыбидь, 1991. – 198 с.
- Bowers S. Stalinism in Albania: Domestic Affairs under Enver Hoxha / S. R. Bowers // East European Quarterly. – 1989. – Vol. 22. – No. 4. – P. 441–457.
- Brooker P. Nondemocratic regimes: theory, government, and politics / P. Brooker. – N. Y. : Palgrave Macmillan, 2009. – 304 p.
- Mesquita de Bueno B. The Logic of Political Survival / B. V. de Mesquita, A. Smith, R. M. Siverson, J. D. Morrow. – Cambridge : MIT Press, 2005. – 550 p.
- Cheibub J. Democracy and dictatorship revisited / J. Cheibub, J. Gandhi, J. Vreeland // Public Choice. – 2009. – No. 143. – P. 1–35.
- Frantz E. Dictators and dictatorships / E. Franz, N. Ezrow. – London : Bloomsbury Publishing, 2011. – 336 p.
- Gandhi J. Authoritarian Institutions and the Survival of Autocrats / J. Gandhi, A. Przeworski // Comparative Political Studies. – 2007. – No. 40. – P. 1279–1301.
- Geddes B. What Do We Know about Democratization after Twenty Years? / B. Geddes // Annual Review of Political Science. – 1999. – Vol. 2. – P. 115–144.
- Herb M. All in the Family: Absolutism, Revolution, and Democracy in the Middle Eastern Monarchies / M. Herb. – Albany : State University of New York Press, 1999. – 352 p.
- Hess S. Authoritarian Landscapes: Popular Mobilization and the Institutional Sources of Resilience in Nondemocracies / S. Hess. – N.Y. : Springer, 2013. – 244 p.
- Huntington S. The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century / S. Huntington. – Norman : University of Oklahoma Press, 1991. – 366 p.
- Kailitz S. Classifying Political Regimes Revisited: Legitimation and Durability / S. Kailitz // Democratization. – 2013. – Vol. 20. – No. 1. – P. 39–60.

18. Kelsen H. General Theory of Law and State / H. Kelsen. – Cambridge : Harvard University Press, 1945. – 667 p.
19. Linz J. Totalitarian and Authoritarian Regimes / J. Linz. – Boulder, Colo : L. Rienner, 2000. – 160 p.
20. Touré S. A. Africa's Future and the World / S. A. Touré // Foreign Affairs. – 1961. – Vol. 41. – No. 1. – P. 141–151.
21. Skaaning S.-E. Political Regimes and Their Changes: A Conceptual Framework / S.-E. Skaaning // Center on Democracy, Development, and The Rule of Law Working Papers. – 2006. – No. 55. – P. 1–28.
22. Snyder R. Beyond Electoral Authoritarianism: The Spectrum of Nondemocratic Regimes / R. Snyder // Electoral Authoritarianism / edited by Andreas Schedler. – Boulder : Lynne Rienner, 2006. – P. 219–233.
23. Wahman M. Authoritarian Regime Types Revisited: Updated Data in Comparative Perspective / M. Wahman, J. Teorell, A. Hadenius // Contemporary Politics. – Vol. 19. – No. 1. – P. 19–34.

I. Gomza

MULTI-SECTORAL CLASSIFICATION OF AUTHORITARIAN REGIMES

This article introduces a new version of authoritarian regimes' classification which distinguishes itself from the alternative categorizations by introducing a three-sector analysis, i.e. institutional sector, ruling-style sector, and teleological sector. The multi-sectoral approach permits to describe the plethora of authoritarian regimes and to discern distinctions within the conventional types, e.g. personal, party and military dictatorships.

Keywords: authoritarian regime, typology, military regime, single-party regime, neopatrimonial regime.

Матеріал надійшов 06.04.2014

УДК 32:327:341

Косюк Т. П.

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ТЛУМАЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ САМОВИЗНАЧЕННЯ НАРОДІВ

У статті розглянуто окремі теоретичні та практичні аспекти принципу самовизначення народів. Автор звертає увагу на джерела цього принципу, його тлумачення та форми реалізації у формальній площині й здійснює зіставлення з практикою застосування.

Ключові слова: Організація Об'єднаних Націй, міжнародне право, міжнародні відносини, принцип самовизначення, сецесія, народи, нації, територіальна цілісність, внутрішнє самовизначення, зовнішнє самовизначення.

Питання національної самоідентичності народів та, як наслідок, бажання реалізації права на самостійне існування як окремого суб'єкта міжнародних відносин постає дедалі частіше. Найбільшу увагу цьому питанню приділяють теоретики і практики міжнародного права. Серед найвідоміших дослідників на теренах СНД

можна виділити Ю. Г. Барсегова, В. Кочаряна, Т. Я. Харбієву та низку інших. Варто зауважити, що чимало з них є представниками правових і політологічних шкіл країн, для яких реалізація принципу самовизначення є актуальною проблемою (наприклад, Вірменія), а відтак, і методи досліджень, і висновки тісно пов'язані з